

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE *L'ACREIXEMENT EN EL DRET SUCCESSORI CATALÀ*, D'ESTEVE BOSCH CAPDEVILA

Acte celebrat al Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya el dia 17 de març de 2003.

I. L'obra que avui tinc la satisfacció de presentar és una reelaboració de la tesi doctoral que el doctor Esteve Bosch i Capdevila va defensar, l'any 1999, a la Facultat de Ciències Jurídiques de la Universitat Rovira i Virgili, de la qual és professor titular de dret civil. Va ser la primera tesi doctoral que, en matèria de dret civil, es va presentar en aquella facultat, confirmant la jove Rovira i Virgili com una entitat no solament docent, sinó també investigadora; és a dir, com una universitat.

La tesi va merèixer la màxima qualificació per part del tribunal i posteriorment va ser guardonada amb diversos premis. Aquests reconeixements als mèrits del present treball han de ser especialment valorats si tenim en compte que el tema tractat, l'anomenat *dret d'acréixer*, regulat actualment en els articles 38 al 42 del Codi de successions, ha estat tradicionalment qualificat per la doctrina com una matèria *alta, subtil i obscura*.

II. El llibre del doctor Esteve Bosch es publica en un moment cabdal de la història del dret civil de Catalunya: el període en el qual el nostre país afronta el difícil repte de la codificació del seu dret civil.

Quina utilitat té, quin paper té un llibre com el del doctor Bosch en l'e-laboració del nostre codi civil?

Per a mirar de trobar la resposta a aquesta pregunta, hem de partir de la constatació que el procés codificador català presenta una característica essencial: és un procés amb velocitats diferents per a les diferents parts del Codi. Per exemple, si la regulació de l'accessió en la Compilació era —tot i que tenia aspectes molt positius— insuficient, la Llei 25/2001 va dotar aquesta figura d'una regulació completa, tècnica, moderna i coherent. Ara bé, sempre hi ha la possibilitat, en la versió definitiva del text refós del Codi civil, de polir algun detall, de millorar algun aspecte o de corregir algun defecte o alguna disfunció que els operadors jurídics, i especialment la doctrina, hagin detectat.

En definitiva, aquesta legislació en diferents etapes ha de permetre que la feina de millora i harmonització del nostre dret civil sigui realment eficaç. Així mateix, hem de constatar que, en el nostre procés codificador, el paper de la doctrina esdevé fonamental.

Si, a partir d'aquestes idees, ens centrem en el llibre del doctor Esteve Bosch, ens podem plantejar quina és la utilitat d'una obra que tracta un tema que pot semblar «secundari» entre les grans qüestions que planteja el dret de successions. Segons el meu parer, molta. Aquest tipus d'obres tenen el mèrit d'estudiar fins a l'exhaustivitat conceptes que podem qualificar com a *transversals* en un sistema jurídic; és a dir, que estan regulats modestament en un racó de la llei, però que es manifesten, directament o indirectament, de manera aparent o «entre bastidors», en molts altres indrets dels textos legals.

El problema és que, si anem resseguint les diferents lleis que, ara per ara, constitueixen el nostre ordenament civil, podem detectar algunes contradiccions en matèria d'acreixement. Vegem-ne un exemple.¹

Quan s'ha constituït el dret a rebre periòdicament una determinada quantitat de diners, si un dels titulars del dret mor o renuncia a aquest, la seva quota pot incrementar la dels altres beneficiaris. Efectivament, aquest increment és considerat en el nostre dret, però amb regulacions contradictòries: en un cas s'exigeix la conjunció, és a dir, el criteri d'«institució conjunta», que en el cas del dret successori exigeix l'article 39 CS, mentre que en l'altre no:

a) Així, en el cas del cens vitalici, l'article 30.3 de la Llei 6/1990, de 16 de març, dels censos, exigeix que, en el supòsit de cotitularitat del cens, la designació dels beneficiaris hagi estat conjunta per tal que hi hagi increment. Per tant, en cas de mort d'un dels beneficiaris, la vacant aprofita als altres si hi ha hagut crida conjunta, i haurem d'anar a l'article 39 CS per a determinar quan hi ha conjunció.

b) En canvi, l'article 13.4 de la Llei 6/2000, de 19 de juny, de pensions periòdiques, preveu l'existència d'un increment quan la designació hagi estat simultània, tant si hi ha hagut conjunció com si no n'hi ha hagut, i amb independència dels vincles existents entre els beneficiaris.

Un cop constatada aquesta disfunció que, en matèria d'acreixement, trobem en les nostres lleis vigents, sembla coherent corregir-la en el futur codi civil. Lògicament, ens demanarem quin és el criteri que hauria de seguir el legislador a l'hora d'harmonitzar aquests dos preceptes. Segons el meu parer, la resposta és clara: és igual. Des del punt de vista de la idea de Justícia (amb majúscula), és irrellevant que hi hagi acreixement o no, o amb quins requisits: sempre haurem d'arribar a aquella situació d'haver de despullar un sant per a vestir-ne un altre.

1. Extret de l'article del mateix doctor Esteve BOSCH CAPDEVILA «L'«acreixement» i l'«increment» en el dret patrimonial català», *La Notaria*, núm. 11-12 (2001), p. 405-414; vegeu-ne la referència concreta a la pàgina 413.

El que sí que resulta, en canvi, fonamental, és que en el nostre futur ordenament civil codificat el criteri seguit sigui homogeni.

III. Des d'un punt de vista metodològic, en el llibre del doctor Bosch tenim una mostra excel·lent de l'estudi de la nostra tradició jurídica, que l'article 111-2 del Codi civil de Catalunya manté plenament vigent com a criteri d'interpretació i integració. Es tracta d'un estudi exhaustiu, que va dels autors del *ius commune*, catalans i d'altres països d'Europa, fins als materials prelegislatius més recents, com ara els treballs de la Comisión General de Codificación que revisaven el Projecte de compilació de 1955.

La utilització dels materials històrics com a element de presentació i estudi del dret vigent no segueix un criteri lineal o cronològic, sinó temàtic. En efecte, cada tema requereix la seva pròpia metodologia, que l'investigador va descobrint, en certa manera, a mesura que la recerca avança. En matèria d'acreixement, fer una rígida valoració cronològica de l'evolució de la figura no hagués dut a resultats satisfactoris pel que fa a la justificació i l'explicació del dret actual. En efecte, si partim del fet que l'acreixement és una institució en la qual conflueix bona part del dret de successions (com, per exemple, la substitució vulgar, el dret de representació o el dret de transmissió), una presentació merament lineal dels materials històrics hagués resultat, probablement, intel·ligible.

El doctor Bosch ha optat, amb bon criteri, per ordenar els materials fornits pel dret històric des d'un punt de vista temàtic. No hem d'oblidar que l'objectiu d'aquest treball és l'estudi de l'acreixement en el Codi de successions. El punt de mira de la investigació és el dret vigent, a partir del qual cadascun dels punts estudiats gaudeix del seu tractament peculiar des del dret històric. És per això que els materials utilitzats en cadascun dels temes tractats no són homogenis, perquè no cal que ho siguin. És a dir, cada tema s'examina des de l'òptica que més bé li escau. De vegades resulta imprescindible recórrer al *ius commune* i a la seva evolució; de vegades, en canvi, el punt de mira s'ha de posar en els materials més recents, com ara els referents a la preparació i la discussió del Projecte de compilació de 1955, que en algunes qüestions resulten imprescindibles per a poder arribar a entendre el dret vigent.

Quina utilitat té, en l'actualitat, una metodologia com l'emprada pel doctor Bosch en el seu llibre? Molta més de la que aparentment pot semblar. En una primera aproximació, el lector podria estar temptat de dir que l'explicació del dret actual a partir de l'estudi exhaustiu del dret històric no té cap utilitat; que és el foc d'encenalls d'un exercici merament cultural que no es tradueix en res pràctic; en definitiva, la cultura pel plaer de la cultura (que, d'altra banda, ja fóra

una justificació suficient). Res més lluny de la realitat: l'estudi de la nostra tradició jurídica no equival a caure en l'immobilisme, la inèrcia o la rutina; al contrari, la constatació de la nostra tradició jurídica esdevé una font de legitimació del canvi i l'actualització del nostre dret, com els que ara s'estan duent a terme en el procés codificador.

IV. Aquí és on trobem la «utilitat pràctica» del llibre del doctor Bosch. En aquest llibre es fa un estudi d'una part del dret de successions, és a dir, de l'àmbit de la matèria civil que, ara per ara a Catalunya, té el tractament tècnic jurídic més desenvolupat. El Codi de successions és, en aquest sentit, una autèntica «reserva de conceptes» que han de servir per a bastir el futur codi civil, és a dir, un text harmònic i sense contradiccions com la que hem descrit abans. En aquest sentit, les aportacions del llibre són nombroses i importants. Vegem-ne un exemple al voltant del concepte de *clàusula testamentària*, una qüestió precisament molt vinculada a l'estudi del dret vigent des del dret històric.

Els articles 38.1 i 39.1 del Codi de successions preveuen, com un dels supòsits d'existència d'acreixement, que els hereus instituïts ho hagin estat «en una mateixa clàusula». Cal, per tant, esbrinar què s'ha d'entendre per *clàusula* i, especialment, si és un concepte equivalent al d'*oració*, en sentit gramatical, o bé si se li ha d'atribuir el significat tècnic de disposició testamentària separada, integrada generalment per diverses frases, que regula parcialment l'última voluntat del testador, amb una certa independència en relació amb altres clàusules.

Si anem al Projecte de compilació de 1955, observem que els seus articles 504 i 505, precedents dels articles 38 i 39 del Codi de successions, utilitzen els termes *clàusula* i *oració* com a sinònims; per exemple: «Instituidos conjuntamente dos o más herederos, aunque no fuere en la misma cláusula u oración [...]».

En canvi, la Compilació de 1960, en el seu article 265, va suprimir la paraula *oración* i va parlar únicament de *clàusula*; i el mateix ha fet el Codi de successions en els articles que he citat abans.

Podríem pensar que la supressió de la paraula *oració* ha estat motivada per raons d'economia legislativa, en considerar-la sinònima de *clàusula*; ara bé, també es podria defensar que l'oblit va ser intencionat i que el legislador va voler atribuir al terme *clàusula* el seu significat tècnic.

Aquest és, evidentment, un dels casos en què hem de prendre en consideració la tradició jurídica catalana per tal d'interpretar i integrar el nostre dret, com diu l'article 111-2 del Codi civil de Catalunya. Més concretament, haurem de recór-

rer a Jaume Càncer, que va ser l'únic autor de la nostra tradició jurídica que va tractar aquesta qüestió. I, segons ell, *clàusula* és sinònim d'*oració*, i l'oració es fa dependre de l'existència d'un únic verb formulat expressament; per tant, no de manera el·líptica. Això va portar Càncer a excloure l'acreixement quan existien dos verbs «expressos», perquè ja no hi havia unitat d'oració a l'efecte de la conjunció *verbis*. En definitiva, hi haurà conjunció i, per tant, acreixement, si el testador diu «institueixo hereu A en la quarta part, i B en les tres quartes parts», mentre que no n'hi haurà si la fórmula és «institueixo hereu A en la meitat, i institueixo hereu B en l'altra meitat», és a dir, en el cas que tinguem una única frase, però dues oracions. I aquesta argumentació contribueix a explicar perfectament l'article 39.2 del Codi de successions, que estableix que el dret d'acréixer no té lloc si el testador «en una *altra clàusula* assigna individualment a cada hereu una part alíquota».

V. El que hem vist constitueix una petita mostra de l'aportació fonamental que obres com la del doctor Esteve Bosch representen per a un desenvolupament harmònic del nostre dret. Aquesta feina de detectar contradiccions o disfuncions, de formular conceptes que poden ser útils més enllà del precepte estricte on estan ubicats, serà realment útil per a fer que el nostre codi civil sigui un bon codi civil.

Pedro del Pozo Carrascosa
Catedràtic de Dret Civil
Universitat Rovira i Virgili